

*Mədəniyyət və mənəvi mədəniyyət***“MƏDƏNİYYƏT” VƏ “MƏNƏVİ MƏDƏNİYYƏT” ANLAYIŞLARI**

UOT 37.01

Jalə Natiq qızı Əzimli*Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı***E-mail:** zhala.azimlee@gmail.com**Rəyçilər:** *ped..e.d. H.B. Bayramov**ped.ü.f.d R.S. Əliyev***Açar sözlər:** *mədəniyyət, mənəvi mədəniyyət, sosial insan, cəmiyyət***Ключевые слова:** *культура, духовная культура, социальная личность, общество***Key words:** *culture, spiritual culture, social person, society*

Mədəniyyət cəmiyyətə və cəmiyyətdə yaşayan insanlara aid anlayışdır. Mədəniyyət fərdlərin daxili xüsusiyyətləriylə bağlı olan, cəmiyyət tərəfindən toplanmış norma və dəyərlər məcmusudur. Ümumiyyətlə mədəniyyət xüsusilə mənəvi, siyasi, əxlaqi, iqtisadi, hüquqi və estetik mədəniyyət elementlərinin məzmununu təşkil edir. Mədəniyyətin bu elementləri şəxsiyyətin və cəmiyyətin həyatının zənginləşməsi ilə bərabər formalaşır və onu inkişaf etdirir. Öz növbəsində mədəniyyət elementlərinin artması fərdin təkmilləşməsi üçün böyük rol oynayır. Cəmiyyətdəki hər bir insanın özünəməxsus inancları və dəyərləri var. Mənəvi mədəniyyət şəxsiyyətdə bəşəriyyət, vətənpərvərlik, millətlərarası harmoniya, dini dözümlülük və yetkin siyasi şüur kimi milli, dini və ümumbəşəri dəyərlərin formalaşmasına kömək edir.

Mədəniyyətin çoxsaylı tərifləri də mövcuddur, XIX əsrin sonlarında E.B. Taylor tərəfindən verilmiş klassik tərifdən sitat gətirmək olar:

Mədəniyyət insanın yaratdığı hər şeydir: texniki vasitələr və mənəvi dəyərlər, elmi kəşflər, ədəbiyyat və yazı abidələri, siyasi nəzəriyyələr, hüquqi və etik formalar, sənət əsərləri və s. Geniş mənada mədəniyyət ictimai həyatın bütün sahələrində daim yenilənən insanların fəal yaradıcılıq fəaliyyətinin formalarının, prinsiplərinin, metodlarının və nəticələrinin tarixən müəyyən edilmiş dinamik kompleksidir. Dar mənada mədəniyyət mənəvi dəyərlərin yarandığı, paylandığı və istehlak edildiyi aktiv yaradıcı fəaliyyət prosesidir. Mədəniyyət deyərkən başqa nələr düşünülür?

1. Bioloji yolla ötürülməyən və insan tərəfindən yaradılan “sosial irsiyyət” və ya “sosial yaddaş” anlayışı kimi.

2. İnsanın daxili dünyasında olan, mənəvi mədəniyyəti və zənginliyi kimi faktorlar.

3. Hər hansı bir xalqın özünəməxsus həyat təzi və mədəniyyəti kimi. Məsələn: Qədim Misir mədəniyyəti.

Mədəniyyətin əsas nəzəri problemləri, bəşər mədəniyyətinin tarixi inkişafının araşdırılması ilə bağlıdır və bu, əsasən konkret tarixi proseslərə əsaslanır. Mədəniyyət, ictimai yararlılığı olan bir sərvətdir. O, maddiləşmiş əməyin əqli, emosional, bədii və fiziki əməyin nəticəsində bütün mənəvi həyatı, insani əlaqə və münasibətləri, maddi obyekt və dəyərləri əhatə edən sosial sistemin “canlı toxumasıdır”. Mədəniyyət ikili prosesdir. Bu, bir tərəfdən insanın yaradıcı qüvvələrinin və qabiliyyətlərinin inkişafı prosesidir, digər tərəfdən bu qabiliyyətlərdən insan fəaliyyətinin sosial əhəmiyyətli nəticələrinə nail olmaq üçün istifadə edilməsidir [2, s. 37].

Mənəvi mədəniyyət mənəvi dəyərlərin və onların işlənməsi, inkişafı və tətbiqi üçün yaradıcı fəaliyyətin məcmusudur. Mədəniyyətin mənəvi dəyərləri aşağıdakı sahələrdə əks olunur:

1. İncəsənət 2. Fəlsəfə 3. Din 4. Əxlaq və s.

Dil, tərbiyə və başqa insanlarla ünsiyyət vasitəsi ilə fərd tərəfindən mənimsənilməsin. İnsan tərbiyə və sosiallaşma prosesində mənəvi dəyərləri mənimsəməklə müəyyən cəmiyyətdə qəbul edilmiş idealları qiymətləndirmək və onu dərk etmək bacarığına yiyələnir. Mənəvi mədəniyyətin yaradılması, yayılması və qorunub saxlanması proseslərində müxtəlif peşə sahibləri, o cümlədən müəllimlər, rəssamlar, kino xadimləri, alimlər, kitabxanaçılar, muzey işçiləri iştirak edirlər. Bundan əlavə, bir sıra ixtisaslaşdırılmış müəssisələr mənəvi mədəniyyətin yaradılması məqsədlərinə xidmət edir, məsələn, təhsil müəssisələri, teatrlar, muzeylər, kitabxanalar, konservatoriyalar və s. Bu sahə üçün kadr hazırlığı ilə məşğul olan qurumlar da var ki, bunlara mədəniyyət, elm, təhsil və s. sahələr üzrə peşəkar kadrların hazırlanması ilə məşğul olan təhsil müəssisələri də daxildir. Bundan başqa, bu sahədə peşəkar təhsili olmayan insanlar çox vaxt kadr hazırlığı ilə məşğul olurlar, məsələn, bədii özfəaliyyət dərnəklərinin üzvləri və sənət əsərləri yaradan digər şəxslər.

Nəticə. Məqalədən alınan nəticəyə görə mədəniyyət insanda olan və ya sonradan formalaşa bilən bir anlayışdır. Mədəniyyət insanın daxili aləminin zənginləşməsinə və digər insanlara qarşı nəzakətli, xeyirxah, düzgün davranmasına vəsilə olur. Mənəvi mədəniyyət isə sonradan bir neçə yollarla və ya müəyyən şəxslər tərəfindən tərbiyə şəklində ötürülə bilən qavramdır. Mənəvi mədəniyyəti olan şəxs, cəmiyyət daxilində hər zaman digərlərindən fəqlənməyi bacarır. Bir insanın mənəvi mədəniyyəti nə qədər yüksək olarsa, o qədər zirvədə dayanacağı bacaracaqdır. Yüksək mədəniyyətə sahib olan şəxs dövləti və onun dəyərlərini istənilən yerdə qürurla təmsil etmək qabiliyyətinə malikdir.

Problemin aktuallığı. Tədqiqatın aktuallığı ondan ibarətdir ki cəmiyyətdə yüksək mədəniyyətə sahib insana hər zaman gərək duyulur. Fərqli mədəniyyətləri başa düşmək və onlara hörmət etmək mədəniyyətlərarası ünsiyyəti, tolerantlığı və hörməti inkişaf etdirə bilər və nəticədə daha dinc və harmonik qlobal cəmiyyətə gətirib çıxara bilər.

Problemin elmi yeniliyi. Tədqiqatda “Mədəniyyət” və “mənəvi mədəniyyət” anlayışlarının geniş izahı və bu dəyərlərə yeni yanaşmalar öz əksini tapmışdır. Məqalənin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqat işi ali təhsil müəssisələrində mühazirə olaraq tələbələrə “mədəniyyət” və “mənəvi mədəniyyət” anlayışının izahı üçün istifadə oluna bilər.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqat işi ali təhsil müəssisələrində mühazirə olaraq tələbələrə “mədəniyyət” və “mənəvi mədəniyyət” anlayışının izahı üçün istifadə oluna bilər.

Ədəbiyyat

1. Əhmədov Ə. Mənəviyyat, gözəllik, tərbiyə. Bakı, 1993.
2. Ф.Т. Мамедов. Культурология. Bakı, 1993.
3. Mədəniyyət haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı 2006.
4. Mədəniyyət tarixi və nəzəriyyəsi: Ali məktəblər üçün dərslik / M.J. Manafova, N.T. Əfəndiyeva və S.A. Şahhüseynovanın ümumi red. ilə. Bakı: Sabah, 2008, 2010.
5. Internet resursu
<https://www.nios.ac.in/media/documents/SecICHCour/English/CH.01.pdf>

J.N. Azimli**Понятия «культура» и «нравственная культура»****Резюме**

Согласно заключению статьи, культура – это понятие, которое существует в человеке или может сформироваться позже. Культура – это возможность обогатить внутренний мир человека и вести себя вежливо, доброжелательно и корректно по отношению к другим людям. Нравственная культура – это понятие, которое может передаваться впоследствии несколькими способами или отдельными лицами в форме образования. Человек с нравственной культурой всегда способен выделиться среди других в обществе. Чем выше духовная культура человека, тем больше он сможет стоять на вершине. Высококультурный человек обладает способностью с гордостью представлять государство и его ценности в любом месте

J. N. Azimli**The concepts of “culture” and “moral culture”****Summary**

According to the conclusion of the article, culture is a concept that exists in a person or can be formed later. Culture is an opportunity to enrich the inner world of a person and to behave politely, kindly and correctly towards other people. Moral culture is a concept that can be transmitted later in several ways or by certain individuals in the form of education. A person with moral culture is always able to stand out from others in society. The higher a person's spiritual culture is, the more he will be able to stand at the top. A highly cultured person has the ability to proudly represent the state and its values anywhere.

Redaksiyaya daxil olub: 22.09.2023